

Η παιδεία ως υπόσχεση

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΣ*

Γυναίκα διαβάζει υπό το φως κεριού. Λεπτομέρεια. Πίνακας του Δανού ζωγράφου Πέτερ Ιλσταντ (1861-1933).

ΕΤΙΚΕΤΕΣ: [Ο ΣΤΟΧΑΣΤΙΚΟΣ ΒΙΟΣ](#)

Περιγράφοντας τον άνθρωπο ως το μόνο ζώο που μπορεί να υπόσχεται, ο Νίτσε μας υπενθύμισε το προνόμιο –και συνάμα την καταδίκη– ενός όντος, το οποίο ευθύνεται για το μέλλον του. Με άλλα λόγια επιχείρησε να ανιχνεύσει την απρόβλεπτη πορεία ενός εξαιρετικά ανικανοποίητου πλάσματος, που ανήφησε και, συγχρόνως, προκάλεσε τη ζωική του φύση, κατά τρόπο ώστε να μετατραπεί τελικά σε μαστορά όχι μόνο της δημιουργίας αλλά και της (αυτο)καταστροφής. Και τούτο διότι η ιστορία απέδειξε πως όσο πιο ψηλά ανεβαίνουμε στην κλίμακα της υπαρξιακής τελειότητας, τόσο πιο χαμηλά κινδυνεύουμε να πέσουμε – δηλαδή να βρεθούμε από την κορυφογραμμή του Διαφωτισμού στην άβυσσο του Αουσβιτς.

Η δυνατότητα αυτή να συμπεριφερόμαστε ως ουμανιστές, κτήνη ή οτιδήποτε άλλο σφυρηλατείται πάνω στον άκμονα των τριών διαδικασιών που συμβάλλουν τα μέγιστα στη διαμόρφωση του χαρακτήρα μας: της αγωγής, της εκπαίδευσης και της παιδείας.

Αναλυτικότερα, η αγωγή αφορά στην επίδραση που ασκούν πάνω μας μια σειρά από αξίες και πρότυπα, στη βάση των οποίων κατανοούμε και ερμηνεύουμε το Είναι μας – δηλαδή υπάρχουμε. Έτσι λ.χ. υπάρχοντας κανείς ως γιατρός σημαίνει πως, κατά κύριο λόγο, αντιλαμβάνεται τον εαυτό του μέσα από ένα ευρύ φάσμα αρχών, που τον

καλούν να θέσει τις δυνάμεις του στην υπηρεσία του αρρώστου. Ομως, για να συμβεί αυτό, θα πρέπει πρωτίστως να εκπαιδευτεί ή αλλιώς να εφοδιαστεί με μια σειρά από δεξιότητες, οι οποίες θα τον μετατρέψουν από αδέξιο μαθητευόμενο σε επιδέξιο επαγγελματία – δηλαδή, εν προκειμένω, σε έναν ικανό επιστήμονα που θεραπεύει τις παθήσεις.

Η αναγκαιότητα αυτή για εκπαίδευση και μαθητεία οφείλεται σε ένα είδος βιολογικής ανεπάρκειας που αποδεικνύει πως το δέντρο της ανθρώπινης δύναμης φυτρώνει πάνω στο έδαφος της φυσικής μας αδυναμίας. Μια αδυναμία που μας εξαναγκάζει να ψάχνουμε διαρκώς για εκείνο που τα υπόλοιπα πλάσματα κατέχουν ήδη – δηλαδή τον τρόπο επιβίωσης. Κι επειδή δεν μπορούμε να τον βρούμε πουθενά, θα πρέπει να τον δημιουργήσουμε εμείς οι ίδιοι.

Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να επινοήσουμε, και στη συνέχεια να αναπτύξουμε, μια σειρά από ικανότητες, οι οποίες θα μετατρέψουν το εχθρικό και επικίνδυνο περιβάλλον σε έναν οικείο και ασφαλή κόσμο – δηλαδή θα πρέπει να εκπαιδευτούμε. Έτσι, εκπαιδευόμενος κανείς λ.χ. ως χειρουργός, θα πει πως καταφέρνει αυτό που στα μάτια των αδαών μοιάζει αδύνατο – δηλαδή να μεταμορφώσει την παγερή και μάλλον αποκρουστική εικόνα του χειρουργείου σε έναν γνώριμο και ελκυστικό χώρο εργασίας. Έναν χώρο που απαρτίζεται από κρεβάτια, γάζες, νυστέρια, λαβίδες κ.ο.κ., με βάση τα οποία επιτελεί το έργο του. Ένα έργο που, κατ' ουσίαν, του ζητά να συνδυάσει την αγωγή με την εκπαίδευση, ή αλλιώς να υπάρξει κατά έναν τρόπο που οι ιατρικές αξίες θα μετατρέπονται σε δεξιότητες και οι δεξιότητες θα υπόκεινται σε αξίες.

Με άλλα λόγια, ο γιατρός –όπως και κάθε ενσυνείδητος επαγγελματίας– καλείται να υπηρετήσει μια αμφίδρομη σχέση, η οποία είναι ζωτικής σημασίας για το λειτούργημά του. Κι αυτό διότι, από τη μια, οι αξίες χωρίς δεξιότητες –δηλαδή, δίχως τη δυνατότητα οι αξίες να εφαρμόζονται στην πράξη– οδηγούν σε έναν άνθρωπο που στερείται κατάρτισης ή αλλιώς σε έναν ατζαμή. Από την άλλη, οι δεξιότητες χωρίς αξίες –δηλαδή, δίχως τη δυνατότητα να ελέγχονται οι δεξιότητες από τον κώδικα ηθικής που δημιούργησε ο Ιπποκράτης– οδηγούν σ' έναν άνθρωπο που στερείται συμπόνιας για τον ασθενή ή αλλιώς σ' έναν απάνθρωπο.

Το αποκρουστικό αυτό σενάριο της απανθρωπιάς αρχίζει πλέον στις μέρες μας να μεταμφιέζεται και να καλλωπίζεται, παίρνοντας τη μορφή ενός πανίσχυρου πειρασμού, στον οποίον κινδυνεύουμε να ενδώσουμε όλοι. Και τούτο διότι, ζώντας σε έναν κόσμο που δυναμιτίζει διαρκώς τα συλλογικά του υποστυλώματα –δηλαδή έναν κόσμο περιορισμένης συναντίληψης, ο οποίος ερωτοτροπεί διαρκώς με το Εγώ– μάθαμε πια να ορίζουμε το μέτρο του καθενός με γνώμονα την ψυχρή γλώσσα των αριθμών. Με άλλα λόγια, εθιστήκαμε σε έναν τρόπο ζωής που αποσκοπεί στη μεγιστοποίηση του προσωπικού οφέλους, με τη μικρότερη δυνατή αναφορά σε κριτήρια, όπως ο αλτρουισμός και η θυσία στον βωμό κάποιου κοινού οράματος.

Πρόκειται για έναν τρόπο ο οποίος, εν προκειμένω, επιτρέπει στον γιατρό να γνωρίζει καλά το κόστος των υπηρεσιών που προσφέρει, αλλά να αγνοεί –ή ακριβέστερα να παραγνωρίζει– την αξία του ανθρώπινου βίου. Μια αξία που για να επανέλθει στο προσκήνιο θα πρέπει να σκεφτούμε ξανά την υποσχετική μας ικανότητα, ή αλλιώς τη δυνατότητα να υπάρχουμε υπό ποικίλους τρόπους.

Πιο συγκεκριμένα, οφείλουμε να αναλογιστούμε πως το υπαρξιακό αυτό περιθώριο αποτελεί πρωτίστως το εφελτήριο της παιδείας μας, ή αλλιώς το σημείο εκκίνησης της διαχρονικής μας προσπάθειας να αποκτήσουμε μια ποιοτική κατηγορία συνείδησης που θα αντιμάχεται την ευτελή και άδικη εκδοχή –δηλαδή, την κατάντια– του σύγχρονου κόσμου. Μια προσπάθεια η οποία αποκαλύπτει πως η ελευθερία μας δεν αφορά το δικαίωμα οποιουδήποτε να υπηρετεί τα ιδιωτικά του συμφέροντα – δηλαδή, κατ’ ουσίαν να υποδουλώνεται στις ιδιοτελείς του ορέξεις– αλλά την ύψιστη δύναμη να αναλαμβάνει οικειοθελώς ως άτομο το συλλογικό χρέος που του αναλογεί. Με άλλα λόγια, σχετίζεται με την υπέρτατη ευθύνη που μπορεί να επωμισθεί ο άνθρωπος ανεβαίνοντας –βήμα το βήμα– τον ανηφορικό δρόμο της κοινωνικής του ολοκλήρωσης. Πρόκειται για έναν δύσβατο και όχι πλέον δημοφιλή δρόμο, ο οποίος εντέλει αποκαλύπτει πως η ουσία του καθενός ορίζεται από την ποιότητα της παρουσίας του μέσα στον κόσμο – δηλαδή από την ίδια του την παιδεία.

** Ο κ. Βασίλειος Δημόπουλος είναι διδάκτωρ Φιλοσοφίας και εργάζεται ως συντονιστής Εκπαιδευτικού Έργου στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα επικεντρώνονται στην παιδαγωγική διάσταση του υπαρξισμού, την οποία αναπτύσσει στα βιβλία του «Φιλοσοφία της Παιδείας» (Αφοί Κυριακίδη, 2018) και «Ο Martin Heidegger και η παιδαγωγία του θανάτου» (Μπατσιούλας, 2016).*

Επιμέλεια: ΧΑΡΙΔΗΜΟΣ Κ. ΤΣΟΥΚΑΣ